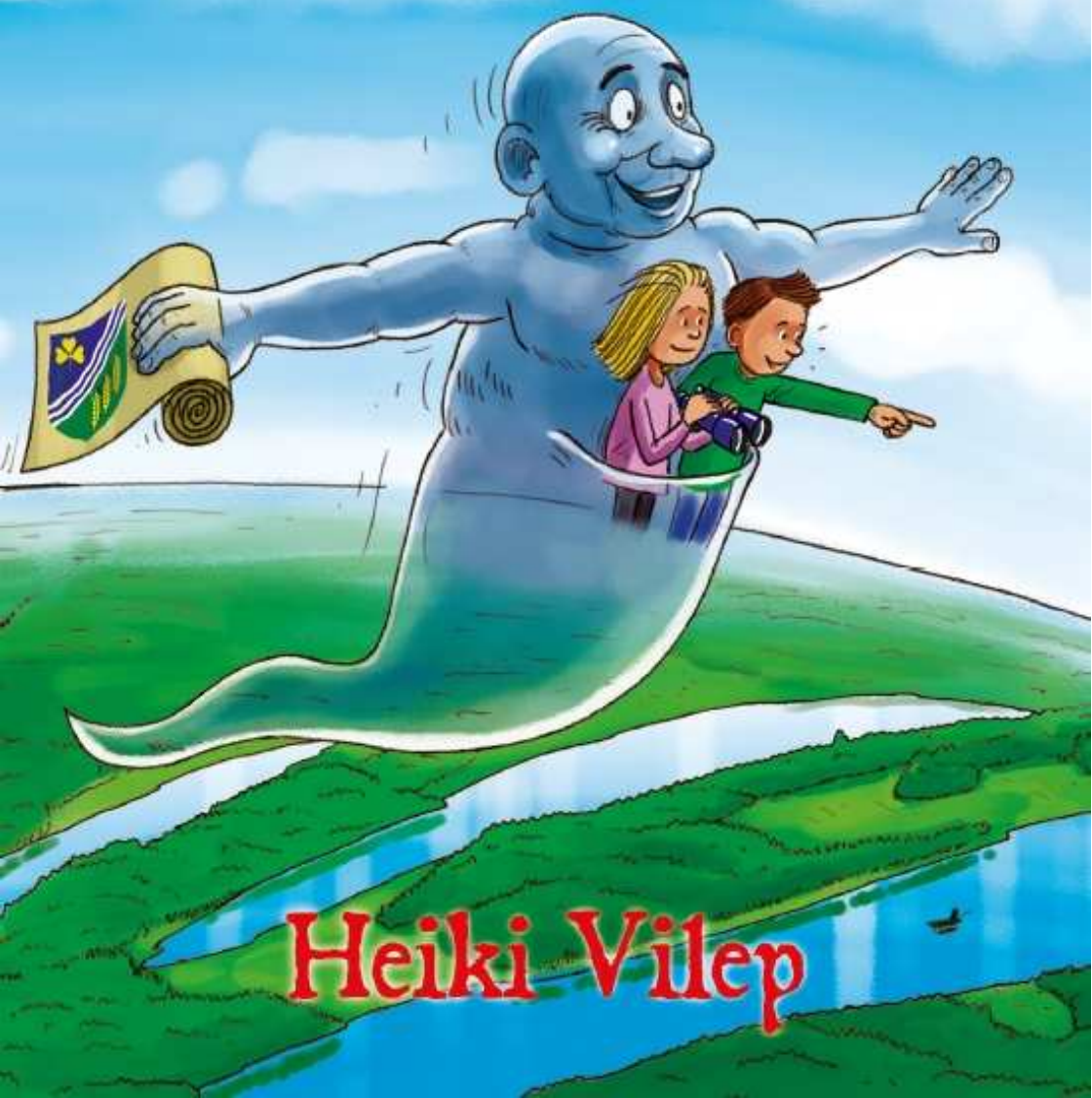

JÕKS

ja viis imelist päeva

Heiki Vilep

Toimetas Enor Niinemägi

Kujundas Heiki Vilep

Küljendas Margus Nõmm

Kirjastas OÜ A-Disain

Illustreerisid Jõgevamaa lapsed

Kaanepilt Ott Vallikult

ISBN: 978-9949-9253-6-0

Jõks

Oli ilus päiksepaisteline suvepäev Jõgeva kesklinnas. Kultuurikeskuse ees muruplatsil mängisid kulli Mari ja Meelis. Nad olid juba nii suured lapsed, et pidid sügisel minema kooli – esimesse klassi. Praegu aga oli veel kesk-suvi ja kooli alguseni aega küll.

„Lahe paksuke!“ seisatas Meelis ja näitas näpuga suure kivi otsa, kus istus Jõgeva linna hea vaimu vasest kuju. Istus, jalg üle teise ja ta näol säras lai naeratus.

„Tal on vist hea olla,“ arvas Mari.

„Miks mul peaks halb olema?“ küsis korraga vaim ja kohendas oma istumisest kangeks jäänud tagumikku. „Päike paistab, kõht on täis...“

Meelis ja Mari ehmusid päris korralikult. Kuidas? Kuidas saab üks kuju rääkida?

„Täitsa vabalt!“ ütles kuju, nagu oleks ta laste mõtteid lugenud. „Sest ma ei ole lihtsalt kuju, vaid vaimu kuju! Saate aru? Vaimu kuju!“

Meelis ja Mari vaatasid teineteisele otsa ja Mari küsis vaikse häälega:

„Kas sul nimi ka on?“

„Jõks,“ tutvustas end vaim, hüppas kivi otsast maha ja sirutas tervituseks käe.

Lapsed astusid sammu tagasi ja jäid Jõksi vaatama. Nüüd oli vaim juba kaks – üks, kes sirutas neile terekätt ja teine, kes jäi kivi otsa istuma.

„Kas sind on kaks või?“ küsis Meelis.

„Ei ole,“ seletas Jõks lõbusalt. „See seal on minu kuju, aga mina ise seisan siin teie ees. Tere!“ Mari tahtis Jõksi kätt suruda, aga tema käsi läks vaimu omast läbi nagu pilvest.

„Jajah,“ ütles Jõks. „Ma olengi selline. Vaimud ongi sellised. Kui teil parasjagu muud teha pole, võite läbi minu käia. Edasi-tagasi, edasi-tagasi...“ Meelis ja Mari vaatasid jälle teineteisele otsa ja itsitasid. Nad jalutasid mõned korrad läbi Jõksi ja katsusid igaks juhuks veel vasest kuju ka. See istus ilusasti omal kohal ja muigas mõnusalt.

„Ma käin mõnikord tema sees istumas, et end tähtsana tunda – ausambana või nii,“ seletas Jõks. „Kuulan, mida möödujad räägivad ja mõnikord kollitan mõnd kurikaela ka. Noh, liigutan kuju kätt või jalga või näitan oma pikka keelt. See võtab neil alati kurjad mõtted peast.“

Jõks tahab rännata

„Millega sa muidu tegeled?“ küsis Mari.

„Noh, viimased sada aastat olen ma näiteks maganud,“ vastas Jõks ja viskas murule pikali. „Üldiselt magan ma kaua.“

„Sada aastat?“ imestas Meelis.

„Sada aastat jah,“ kinnitas Jõks. „Ükskord magasin ma kolmsada aastat.“

„Kui vana sa üldse oled?“ uuris Mari.

„Ega ma täpselt ei mäletagi, aga mitu tuhat aastat tuleb ikka ära.“

„Mida sa peale magamise veel teha oskad?“ päris Meelis.

„Noh, ma võin ennast näiteks muuta – suureks või väikeseks, inimeseks või loomaks, puuks või lilleks...“

Mari ja Meelis vaatasid üksteisele otsa.

„Ma oskan veel aega edasi ja tagasi keerata, väga võimsalt krooksu teha ja õhupallina hõljuda.“

„Kuule, Jõks,“ ütles Mari, „saame sõpradeks! Siis sa näitad meile neid trikke, mida sa teha oskad, eks?“

„Olgu pealegi,“ oli Jõks nõus. „Mul hakkaski juba natuke igav.“

„Lahe!“ arvas Meelis ja astus veel mõned korrad lamavast Jõksist läbi.

„Teate, mida ma teha tahaksin?“ küsis Jõks.

„Noh?“ vaatasid lapsed tema suurtesse silmadesse.

„Ma tahaksin näha, mis selle saja aasta jooksul, kui ma magasin, siinmail muutunud on. Kas te olete nõus minu seltsis Jõgevamaaga tutvuma?“

„Jaa!“ vastasid Mari ja Meelis korraga.

„Lahe! Te olete mõnused tüübid!“ oli Jõks rõõmus. „Sest siis, kui mina unne suikusin, ei olnudki veel Jõgevamaad ega Jõgeva linna. Kas hakkame kohe homme hommikul pihta?“

„Hakkame jah!“ olid lapsed õnnelikud. Vaimuga ringirändamine pidi olema ju täitsa põnev seiklus!

„Teie muretsege Jõgevamaa kaart ja mina vaatan oma võluri-võimed üle – saja aastaga võib ju vorm käest ära minna. Hommikul kohtume siinsamas, nii et puhake korralikult! Ja veel, ärge kellelegi midagi rääkige, sest muidu tahavad kõik kaasa tulla ja kõigiga korraga on raske ringi liikuda. Nõus?“

Mari ja Meelis noogutasid nõusoleku märgiks. Nad lippasid kiiruga koju Jõgevamaa kaarti otsima ja reisiks ettevalmistusi tegema.

Linna saamise lugu

Järgmisel hommikul olid Mari ja Meelis varakult kultuurikeskuse ees – täpselt nii, nagu kokku lepitud. Meelisel oli käes Jõgevamaa kaart ja Maril korvike söögikraamiga. Nad istusid suure hõbekuuse kõrvale telliskivimüürile ja vahtisid Jõksi kuju, mis paistis täiesti elutuna.

„Ma olen siin!“ hõikas Jõks kuuse ladvast. Hetke pärast seisis ta juba laste ees ja naeratas laialt:

„Vaatasin pisut ringi ja teate, mis ma nägin?“ Ta tegi liigutuse, nagu oleks koukinud taskust välja mingi suurema asja. Siis tõstis ta käed ette ja rullis ühest käest teise nähtamatut laia linti.

„Ta vist krutib ühest käest teise WC-paberit,“ arvas Meelis ja Mari turtsatas selle peale.

„Peaaegu,“ teatas Jõks. „Ainult, et see ei ole mitte vetsupaber, vaid ajalugu.“ Ta peatas korra kerimise ja puhus paberile oma hingeõhku.

Kõik majad ümberringi haihtusid. Peaaegu kogu linn oli kadunud. Ainult raudteejaamas vilistas vedur ja ainsal tänaval kappas laisalt postihobune, kes vedas enda järel kolinal postitõlda.

Mari ja Meelis võtsid teineteisel käest kinni.

„Ärge kartke!“ julgustas Jõks. „Te olete koos minuga!“

„Kuhu Jõgeva kadus?“ küsis Meelis.

„See ongi Jõgeva, ainult sada aastat tagasi,“ seletas Jõks.

„Kas siis WC-paberi rulliga saab sada aastat tagasi kerida?“ imestas Mari.

„Rõhutan veel kord,“ rääkis Jõks, „see ei ole WC-paber, see on aeg, mida vaimud oskavad edasi-tagasi kerida.“

„Ahah,“ noogutasid lapsed ega uskunud ikka veel oma silmi.

„Tere!“ ütles korraga keegi nende selja taga. Lapsed pöördusid vaatama ja seal seisis tähtsa olemisega mees.

„Olen krahv Ernst Manteuffel. Ma kavatsen siia ühe korraliku linna püsti panna! Laisholmist saab korralik linn, kus ilmuvad ajalehed ja töötavad vabrikud!“

„Mis Laisholm?“ küsis Mari. „Saja aasta pärast on siin Jõgeva linn!“ Jõks sosistas kähku Marile kõrva, et alguses kutsutigi seda kohta Laisholmiks.

Krahv kergitas kulme ja silitas Mari pead.

„Lastel on head mõtted! Lapsed oskavad unistada! Lapsed oskavad häid nimesid välja mõelda!“ Ta jäi sügavalt mõttesse ja astus taevasse vaadates raudteejaama poole.

„Naljakas mees!“ arvas Meelis.

Jõks võttis jälle oma nähtamatu ajarulli ja hakkas seda aeglaselt tagasi kerima. Ümberringi toimus nüüd midagi enneolematut. Kiiresti ringi voorides ehitasiid töömehed maju. Hobuveokid asendusid autodega ja töömeestele tulid appi kraanad ja kallurid. Linn kerkis otse laste silme all.

Lõpuks sai nähtamatu ajarull otsa.

„Nii, olemegi tagasi,“ teatas Jõks ja kõik kolm vaatasid enda ümber. Postimajast ruttas välja jõuluvana. Ta komistas ja kukkus ukse ette kõhuli. Päkapikud, kes tema järel vudisid, ei osanud nii järsku pidurdamist ette näha ja jooksid jõuluvanast üle, jättes taadi seljale palju tillukesti jalajälgi.

„Mida jõuluvana siin keset suve teeb?“ imestasid lapsed.

„Ta ju elab nüüd siin, Jõgeval,“ ütles Jõks, „sest Jõgeva on kõige külmem koht Eestimaal.“

„Aga praegu on ju suvi!“

„Ju talle siis hakkas siin meeldima,“ arvas Jõks.

Jõuluvana ajas end püsti, kloppis kasuka puhtaks ja tõttas edasi. Päkapikud sörkisid tal kannul nagu pardipojad oma emal.

Alo

Kuskilt hakkas kostuma klaverimängu.

„Mis see veel on?“ vaatas Jõks laste poole.

„See tuleb vist muusikakooli klaveriklassist,“ arvasid lapsed.

„Lähme, vaatame!“

Nad pöörasid sama nurga taha, kuhu oli kadunud jõuluvana. Muusikakooli lahtisest aknast voogasid välja kaunid helid.

„Ei ole üksi ükski maa,“ laulis meeldiv meeshääl. Nad astusid sisse ja nägid klaveri taga tuttavat kuju. Tuttav kuju katkestas kor-raks mängimise ja pöördus nende poole:

„Tere, Jõks! Tere, lapsed! Kuidas teile mu laul meeldib?“

„Väga ilus!“ arvas Jõks.

„Kas sina oledki Alo Mattiisen?“ küsis Mari.

„Mina jah,“ ütles Alo ja tõstis Mari enda põlve peale istuma.

Tüdruk sikutas Alot habemest ja venitas tema kõrva:

„Sa oled ju maru kuulus?“

Alo punastas kergelt ja silitas Mari pead:

„Oh, mis sa nüüd...“ Ta pani Mari ettevaatlikult maha, pööras end klaveri poole tagasi ja hakkas uuesti laulma:

„Eestlane olen ja eestlaseks jään...“ Siis muutus ta järjest läbi-paistvamaks ja kadus lõpuks üldse. Kaugusest kostusid veel viima-sed klaverihelid ja lõpuks jäi kõik vaikseks.

„Kuhu ta kadus?“ imestas Mari.

„Ta on ju ka vaim,“ teadis Meelis. „Kui tahab, on nähtav, kui tahab, kaob ära.“

Külmasammas

Kui Jõks ja lapsed muusikakoolist väljusid, märkasid nad jälle jõuluvana, kes neist pikal sammul eemaldus. Päkapikud püsisid tal truult kannul ja aeg-ajalt komistas mõni neist kivikeste otsa. Kukkujad jooksid rutates teistele järele.

„Huvitav, kuhu nad niimoodi kiirustades lähevad?“ küsis Meelis.

„Aga vaatame järele!“ arvas Jõks.

Nad jälitasid jõuluvana ja päkapikke kuni külmasambani välja. Külmasambaks kutsutakse kahte sinist posti Tartu maantee ääres, millele on kirjutatud numbrid -43,5 ja -36,7.

Aastal 1940 oli siin täpselt 43,5 kraadi külma ja nii külm pole kusagil mujal Eestimaal veel kunagi olnud. Teine number käib 2003. aasta kohta. Siis oli täpselt 36,7 külmakraadi. Ühesõnaga, see Jõgeva linn on talvel ikka üks päris külm koht.

Jõks ja lapsed vaatasid, kuidas jõuluvana käis ümber külmasamba ja tegi kätega naljakaid liigutusi. Päkapikudki hüplesid üles-alla ja siutsusid nagu varblased.

„Misasja nad teevad?“ küsis Mari.

„Ma hästi ei kuule, aga nii palju saan aru, et nad paluvad Külmataadilt midagi,“ ütles Jõks.

Korraga tõmbus sammas härma ja Jõuluvana lõi käed ümber samba. Ta kallistas mõlemat sinist posti ja surus mõnuledes põski kordamööda vastu sambaid. Päkapikudki surusid end postide vastu ja nohisesid vaikselt.

„Ahsoo,“ sai Meelis aru. „Nad palusid Külmataadilt, et see

vähemalt postidki korraks ära külmutaks...”

Jõuluvana ja päkapikud kraapisid sambalt härmatist ja hõõrusid seda mööda nagu laiali. Mõned päkapikud mängisid isegi lumesõda. Nende kuulikesed olid nii väikesed, et härmatisest täiesti piisas.

„Eestlane olen ja eestlaseks jään,” ümises Jõks laulu, mida oli Alo Mattiiseni esituses kuulnud. „Näe, see laul hakkas mind kummitama!”

„Kas vaimu saab ka miski kummitada?” küsis Mari.

„No näed,” naeris Jõks, „tuleb välja, et ühe vaimu laul saab teist vaimu kummitada küll.”

Betti ja tulipunane vihmavari

„Teate, mis?” ütles Mari. „Ma tean veel üht väga kuulsat inimest, kes on Jõgeval elanud. Kasvatajatädi luges meile lasteaias ette tema luuletuse tulipunasest vihmavarjust. Betti Alver oli selle luuletaja nimi.”

„Muidugi!” tuli ka Meelisele meelde. „Selles majas, kus ta elas, on ju nüüd Betti Alveri muuseum.”

„Sina, Jõks oskad ju igasugu trikke teha oma rulliga! Äkki sa näitad meile Betti Alverit ka?”

„Noh, kui te head lapsed olete...”

„Me ju oleme!” palusid Mari ja Meelis.

„Hästi, lähme vaatame!” Jõks astus õõtsudes ees ja lapsed tatsid tema järel.

Betti Alveri muuseumi uks oli lahti. Neile tuli vastu kiilakas mees, kes ehmus Jõksi nähes näost valgeks.

„Me tulime Betti Alverile külla!“ teatas Jõks.

„Betti on surnud,“ ütles kiilakas mees väriseval häälel. „Mina olen Toomas ja võin teile näidata Betti Alveri kirju ja pilte ja...“

„Ei-ei,“ katkestas teda Jõks. „Meie tahame Betti endaga kohtuda ja kuulda tema käest luuletust tulipunasest vihmavarjust! Kas me võime edasi astuda?“

„Aga palun!“ Onu Toomas juhatas nad direktori kabinetti ja pakkus pehmel diivanil istet. Jõks ei hakanud pikemalt midagi seletama, võttis oma ajarulli välja ja keris natuke. Kohe, kui ta sellele hingas, ilmus tugitooli täiesti elus Betti Alver. Onu Toomase niigi kahvatu nägu kattus nüüd üleni higiga ja ta prantsatas oma direktoritoolile istuma.

„Tere, Jõks!“ ütles Betti Alver. „Tere, lapsed! Tere, Toomas! Ah, et teie tahate ikka seda punase vihmavarju lugu kuulda? Olgu pea-

le.“ Ta kohendas end mugavalt istuma ja alustas:

„Kui kõrgel olid lauad ja laed,
Kui lähedal oli päike!
Kui lähedal taevas, kui kaugel aed!
Ma olin väike...”

Tema hääli oli sametine ja meeldiv. Lapsed, Jõks ja onu Toomas kuulasid teda peaaegu hinge kinni hoides.

Kui Betti lõpetas, nuuksus Mari nutta. Tal oli väga-väga kahju sellest tüdrukust, kelle tulipunane vihmavari ära lõhuti. Betti silitas Mari pead ja püüdis tüdrukukest lohutada. Siis muutus temagi järjest läbipaistvamaks ja kadus lõpuks päris ära.

Jõks tõuseb lendu

Jõks oli sügavalt mõttesse jäänud.

„Ma pean vist vähem magama. Nii palju ilusaid asju olen maha maganud, et nutt tuleb peale!”

Seejärel tõstis ta nimetissõrme püsti, nagu oleks talle midagi meenunud:

„Kuulge, lapsed! Me pidime ju Jõgevamaaga tutvuma? Hakkaks õige pihta, ah? Olen nii kaua maganud, et tahaks nüüd väga ringi vaadata. Kindlasti on Jõgevamaa väga palju muutunud. Mis te arvate?”

„Jaa!” olid Mari ja Meelis rõõmuga nõus. „Aga Jõgevamaa on nii suur, et me ei jõua õhtuks tagasi,” ütles Mari.

„Olge mureta, ei peagi ühe päevaga jõudma!“ Jõks tegi vallatu näo ja tõmbas oma kõhul lahti suure tasku.

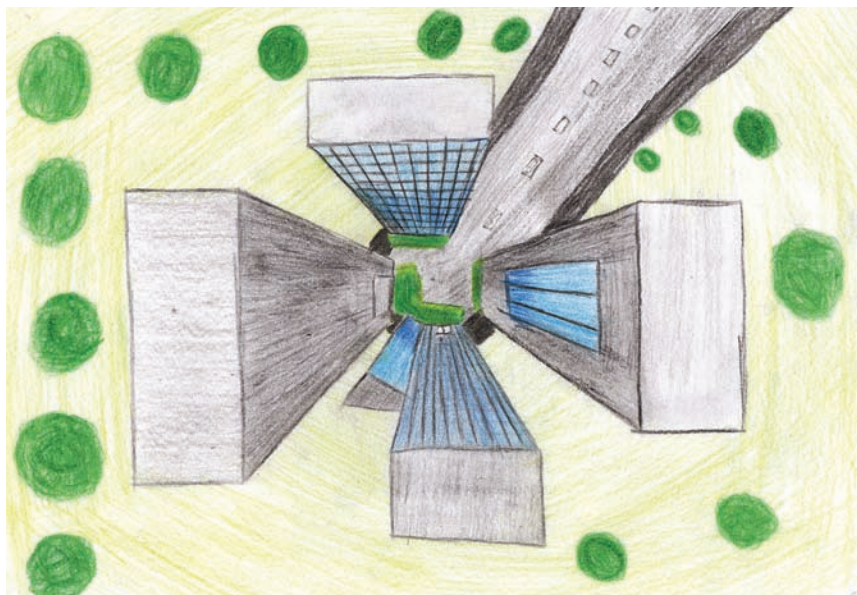
„Sa oled nüüd nagu kanguru, ainult saba on puudu!“ ütles Meelis.

„Ronige siia sisse!“ kamandas Jõks ja kükitas maadligi. Lapsed ronisidki ettevaatlikult Jõksi kõhutaskusse ega kukkunudki seekord Jõksist läbi.

„Kuidas sa seda teed?“ küsis Meelis. „Vahepeal saab sinust läbi joosta, vahepeal jälle ei saa...“

„Vaimude värk,“ ütles Jõks. „Aga nüüd olge valmis lendama!“ Ta sulges korra silmad ja tõusis siis aeglaselt õhku. Maapind jäi järjest kaugemale ja varsti nägid nad juba puude latvasid ning majade katuseid. Autod kahanesid tikutoosisuurusteks ja inimestest said liikuvad täpid.

„Kui te kõrgust kardate, siis ärge alla vaadake!“ soovitas Jõks.

Aga kus sa sellega! All oli nii palju huvitavat, et lapsed muudkui pöörasid pead ja vahtisid igas suunas.

Peagi muutus linn pannkoogisuuruseks ja nii kaugele, kui pillk ulatus, laiusid metsad ja voored. Järved olid nagu tillukesed loigud, mis helkisid päikese käes ja maanteed meenutasid musta pliatsiga tõmmatud kõveraid jooni.

„Uuh!“ tegi Meelis ja pani korraaks silmad kinni. Kui ta need uuesti avas, lendas neist mööda metspart ja prääksatas kohkunult. Mari lehvitas talle järele.

„Kuhu me suuna võtame?“ küsis Jõks, kes ise õhulendu täiel rinna nautis.

„Mis see seal on?“ küsis Meelis ja näitas näpuga suure sinise veekogu poole.

„See on Peipsi järv,“ seletas Jõks.

„Kas me lähemale ei saaks?“ nõudis Mari.

„Ikka saab,“ ütles Jõks, „aga mõnel teisel päeval, sest kui me tahame kõike korraga näha, siis ei näe me tegelikult peaaegu midagi.“ Ta liugles nagu õhupall aegamisi Peipsi poole ja vaatas muudkui alla.

Voored ja järved

„Mis leivapätsi moodi mägi see seal on?“ näitas Meelis jälle näpuga.

„See on Laiuse mägi,“ rääkis Jõks. „Sellistel leivapätsikujulistel väljavenitatud madalatel mägedel on tegelikult oma nimi – need on voored. Laiuse mägi on Eesti kõige kõrgem voor – ta on tervelt 144 meetrit merepinnast kõrgemal.“

„Aga neid pätse on ju maru palju! Sa vaata!“ Meelis näitas

enda ümber:

„See ja see ja see ja see ja see seal...”

„Neid on kokku loetud peaaegu kaheksakümmend,” teadis Jõks. „Sellepärast kutsutaksegi seda kohta siin Vooremaaks. Vooremaal ongi enamasti voored ja nende vahel sood. Seal Tartu pool, Vooremaa lõunaosas,” näitas ta käega, „on veel kolmteist järve ka.”

„Nii palju järvesid?” imestas Mari. „Kuidas nad ära mahuvad?” Jõks tõusis veelgi kõrgemale ja nüüd paistsid järved ilusasti kätte. Osad olid suuremad, aga mõned päris tillukesed.

„Kas te Vooremaa järvede nimesid teate?” küsis Jõks.

„Mina tean!” ütles Meelis. „Saadjärv!”

„Noh, ja kõik?” naeris Jõks.

„Pikkjärv!“ teadis Mari lisada.

Jõks kõhatas hääle puhtaks ja luges soravalt ette:

„Saadjärv, Soitsjärv, Raigastvere, Elistvere, Kaiavere, Prossa, Pikkjärv, Kuremaa, Saare, Kivijärv, Ilmjärv, Vasula, Pupastvere, Umbjärv.“

„Ma teadsin ise ka!“ ütles Meelis ja punastas natuke. „Tegelikult ei ole ma Kivijärvest ega Pupastvere järvest üldse kuulnudki,“ tunnistas ta veidi aja pärast.

„Varsti käime seal lõuna pool järvede juures ka ära,“ ütles Jõks, „aga praegu võiks veel siin Jõgeva vallas ringi vaadata.“ Nad olid nüüd jõudnud täpselt Laiuse voore kohale ja Jõks laskus aegamisi allapoole.

Laiuse linnus

Jõks võttis langemise hoogu pisut maha, koukis nähtamatust tagastakust välja oma nähtamatu rulli ja keris seda jupp aega. Ümberringi toimusid nii kiired muutused, et lapsed ei suutnud kõike jälgidagi. Maanteed kadusid, järved ja metsad muutsid kuju ning Jõgeva linn haihtus hoopiski. Jõks osutas näpuga otse alla:

„See seal on Laiuse ordulinnus.“ Lapsed nägid nelinurkset suurtest kividest ehitatud lossi, mille kolmes nurgas kõrgusid ümmargused sakilised tornid. Müüride vahel, linnuse sees sagisid ringi erinevas riietuses inimesed. Seal oli musta ristiga valgeid mandleid kandvaid rüütelvendi ja preestervendi, teenijad ja käsitöölised,

keda hüüti poolvendadeks, kandsid aga tagsihoidlikku halli rüüd.

Jõks võttis oma rulli ja keris veidi. Linnusest käis üle mitu lahingut – erinevates mundrites sõjaväed tulid ja läksid, jättes maha purustatud ja varemetes linnuse. Siin võimutsesid nii venelased, poolakad kui rootslased.

„Appi, kui kahju,“ pomises Mari vaikselt.

„Kahju jah,“ oli Meelis nõus.

„Sõjad ja tulekahjud on kõige hullemad asjad siin maailmas,“ ütles Jõks. „Need ei jäta tavaliselt eriti palju alles.“

„Kas Jõgevamaal on veel mõni linnus?“ küsis Mari.

„On ikka,“ teadis Jõks. „Kassinurmes on ka. Tahate näha?“

„Tahame!“ hüüdsid lapsed.

„Olgu, aga kõigepealt tahan ma juua ja ma tean siin lähedal üht allikat, mille nimi on Siniallikas.“ Lastelgi oli janu ja nii nad siis Siniallikale lendasidki.

Siniallikas

Siniallikas asus metsa sees ja sinna viis laudadest ehitatud tee. Allika ümber oli laudadest ehitatud põrand, millel seista ja nii ei saanud jalad märjaks. Istumiseks olid isegi pingid tehtud. Allika kohale oli jäetud nelinurkne auk.

„Ennevanasti oli tihti selliseid aegu, kus vihma üldse ei sadanud. Ja kui vihma ei saja, siis ei saa ju vili kasvada,“ rääkis Jõks. Ta kummardus nelinurkse augu kohale ja rüüpas tubli sõõmu külma puhast allikavett. Siis ta jätkas:

„Vanataat nägi seda pealt ja saatis pilve Laiuse mäele. Pilv täi-

tis tühja lohu ja sellest ajast ongi siin see allikas. Siniallika abil said kohalikud elanikud ilma mõjutada. Kuival ajal pidid kolm sama nimega lesknaist pühapäeval allika samblast puhastama ja vihma-sadu algas sedamaid. Küll aga ei tohtinud allikat liiga lahti rookida, sest siis hakkas taevast lausa paduvihma kallama. Seepärast tuligi mõnikord allikasuu jälle kinni katta.“

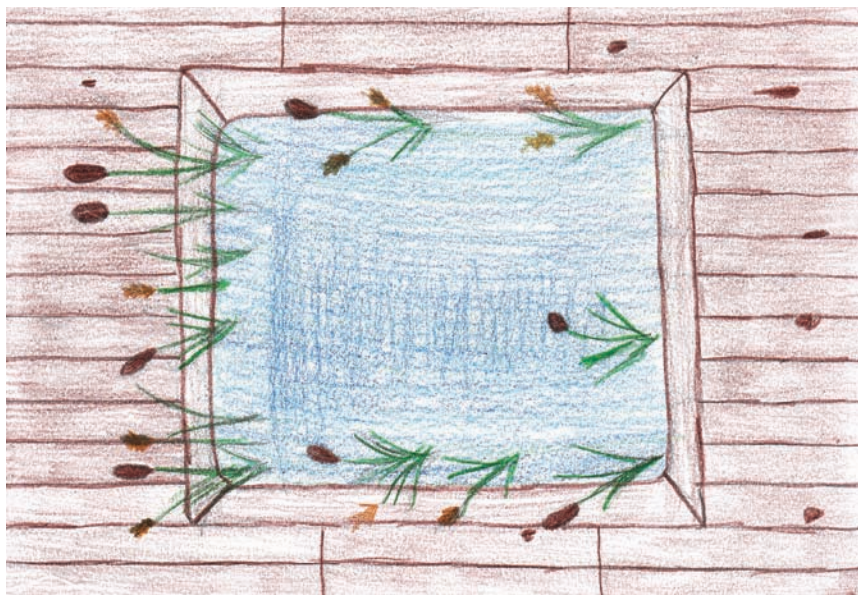
„Kas meie ka võime siit juua?“ küsis Mari.

„Muidugi võite!“ ütles Jõks. „Siniallika vesi pidi ka mitmest haigusest terveks tegema!“

„Aga mul ei ole ühtegi haigust,“ ütles Meelis. „Ja Maril ka ei ole.“

„Noh,“ arvas Jõks, „siis ei tule ka!“

Nüüd juhtus midagi huvitavat. Pilv allika kohal läks pooleks ja kahel pool allikat hakkas vihma tibutama. Allikasse aga ei langenud

ühtegi piiska.

„Jah,“ teadis Jõks. „Nii on see juba aegade algusest saadik – siia allikasse vihma ei saja.“

Lapsed jõid janu täis ja Jõks toppis nad enda kõhupauna.

„Hoidke oma ninad sees, siis ei saa märjaks! Nüüd lendame Kassinurme linnusesse.“

Jõks võttis suuna lõuna poole. Jõgeva linn jäi neist paremat kätt ja vasakul paistis kaugelt Palamuse kiriku torn.

Kassinurme

Jõks maandus palkidest ehitatud väikese linnuse ette.

„See siin ongi Kassinurme linnus. Ta pole küll päris see, mis ta vanasti oli, aga igatahes väga hästi järele tehtud.“ Lapsed ronisid kohe redeleid pidi üles ja vaatasid alla.

„Ohho, päris kõrge!“ hõikas Meelis.

„Ja puust tehtud sõjamehed seisavad siin ka valves!“ hüüdis Mari.

„Mis tiik see seal all orus on?“ küsis Meelis Jõksilt, kes oli koha sisse võtnud linnuse katusel.

„Paistab päris sügav olevat,“ uuris Mari.

„See allika koht pidi olema suisa põhjatu, jah,“ jutustas Jõks. „Kunagi ammu, ühel väga kuival, vihmavaesel suvel olla kauge-mad-kavalamad targad soovitanud Patjala küla vanadel naistel lasta põhjatu allika sügavust mõõta – et küll siis jälle vihma tuleb. Patjala vanad naised ja küla kõik köied koguti kokku, et allika sügavust

mõõta. Ilmatu pika kõie otsa seoti raudpada, kuhu pandi raskuseks veel kivi. Kõis olla vajunud ilmaarvamata sügavuseni. Räägitakse, et pada ei olevatki põhja välja jõudnud. Tõmmati siis kõis koos pajaga välja, aga kivi asemel olnud pajas verine härja pea. Allikast öelnud hääl:

“Kui te veel kord paja sisse lasete, siis tõmbame teid endid kõige täiega alla!” Seepeale jätnud ehmunud naised allika sügavuse mõõtmise.

Veel kinnitavad vanad inimesed, et on näinud, kuidas härjad ja lehmad olla allikasse jooksnud ja sinna igaveseks kadunud. Ka olla kevaditi nähtud, kuidas veehoidjad varahommikul vee peal istudes oma päid kammivad.“

„Ärme sinna allikasse küll lähe!“ ütles Mari ja ronis redelist alla. „Ja üldse, meil oleks aeg edasi liikuda!“ Meelis oli samuti kiiresti

maa peal tagasi ja Jõks tõstis nad naeratades oma taskusse.

„Näitan teile veel üht kohta siin Kassimurmel, siis liigume edasi.“ Lapsed olid vait ja mõtlesid, kuidas saab üks allikas ikkagi ilma põhjata olla.

Hiis

Jõks liugles paarsada meetrit linnusest eemale ja peatus kahe puu vahel rippuva sildi juures. Sildile oli kirjutatud:

„Kassinurme hiis.“

„Mis asi see hiis on?“ küsis Meelis.

„Hiis on selline pühapaik, kus palutakse vaimudelt, jumalustelt ja esivanematelt abi. See on selline püha puudesalu.“

Lapsed nägid noori tammesid, mille okste külge oli seotud

lugematul hulgal värvilisi nõõrijuppe ja linte.

„Inimesed käivad siin oma pulmade ajal ja soovivad paela- või nõõrijuppi tammeoksa külge sidudes, et nende kooselu oleks õnnelik,“ rääkis Jõks. „Osad käivad niisama ka, ega ei pea just pulmad olema,“ lisas ta mõtlikult. „Mõni käib siin võib-olla palumas, et laps iPad-i või nutitelefoni ei sooviks. Ükskord ammu nägin ma siin isegi jõuluvana, kes terve puu nõõrijuppe täis sidus. Aga talurahvas on siin ikka käinud karjaõnne ja head viljakasvu soovimas.“

„Mis see talurahvas on?“ küsis nüüd Mari.

„Talurahvas?“ Jõks mõtles endamisi, kuidas paremini seletada. „Noh, talurahvas on need inimesed, kes elavad taludes, harivad põldu ja peavad loomi. Näiteks sigu, lambaid, lehmi ja tänapäeval mõnikord isegi jaanalinde või piisoneid.“

„Kas need talud on nagu mingid maamajad või?“ uuris Meelis.

„Maamajad küll, aga vanasti olid need ikka hoopis teistsugused. Teate, mis?“ Ta pani oma pehmed käed laste õlgadele. „Ma tean Jõgeva vallas üht kohta, kus saab õiget talu oma silmaga näha! Hüpake taskusse!“

Kassinurme linnus, põhjatu allikas ja noored nõõrijuppe täis hiitammed jäid kaugele maha, kui Jõks lastega linnukiirusel pilvedeni tõusis.

Nad lendasid tagasi Jõgeva linna poole. Tibatillukesi maju ja täppidena vuravaid autosid oli naljakas vaadata.

„Nagu multifilmis,“ arvas Mari.

Talumaja ja väike Mart

Peagi oli linn kaugele maha jäänud ja Jõks maandus keset Paduvere talumuuseumi õue. Ühelt poolt vaatasid neile vastu viis puust kuju, teisel pool aga seisis sammaldunud katusega vana maja. See oli nii vana, et palgid olid täiesti halliks tõmbunud ja seinadki tundusid pisut vildakad. Suure maja kõrval oli kaks väiksemat, üks neist päris tilluke.

„See suurem on rehielamu,“ seletas Jõks. „Keskmine on ait ja kõige väiksem on saun.“ Ta otsis jällegi oma ajarulli välja, tõmbas selle laiali ja puhus ühele kohale. Samal hetkel hakkas rehielamust kostma lapse lalinat.

„Lähme sisse ka?“ vaatas Jõks oma reisikaaslaste poole. Meelis ja Mari kartsid natuke, aga järgnesid lõpuks siiski Jõksile. Vaim koputas ja uksele ilmus hallides linastes riietes ätt. Vanamees vaatas Jõksi, ajas silmad pahupidi ja kukkus pikali.

„Pole hullu,“ teatas Jõks, „ma olen sellega harjunud!“ Ta libises maja sisemusse ja viipas lapsi endale järgnema.

Ettevaatlikult astusid Mari ja Meelis üle vanamehe ja ootasid, kuni silmad hämarusega harjusid. Siis nägid nad toanurgas kõrge päitsi ja jalutsiga madalat voodit. Voodi kõrval rippus laest alla puust häll. Teises seinas oli suur kirst ja tillukese akna all seisis laud.

Jõks hõljus hälli juurde ja piilus sisse. Seal lebas silmad pärani väike tita, kes Jõksi nähes lalisema hakkas. Paistis, et tema küll vaime ei kartnud.

Jõks tegi titale nabaplurri ja laps naeris laginal. Vaim läks sellest nii hoogu, et pluristas ja naeris vaheldumisi. Viimaks lõkerdasid ka Meelis ja Mari. Vanamees ajas end istukile, vaatas segasel pilgul külalisi ja siis hakkas temagi vaikselt naeru pugistama.

Kui Jõks lõpuks väsis, pühkis ätt silmanurgad kuivaks ja teatas ikka veel istuli olles:

„See on mu lapselaps Mart. Oled sina, külaline, ikka üks suur naljahammas!“ Vana pakkus kõigile istet. Ta kuulas ära loo sellest, kuidas Jõks saja-aastasest unest ärkas ja vangutas ainult pead. Siis kutsus ta Jõksi ja lapsed kaasa ning juhatas nad läbi madala ukse maja teise otsa, kus seinte ääres vedeles igasugu huvitavaid masinaid.

„Mõned olen ma oma kätega valmis teinud,“ uhkustas taat, „mõned sai kalli raha eest ostetud.“ Seal oli rehepeksumasin, vedruvanker, igasugu põllutööriistu ja isegi täiesti korralik saan.

Vaarikamoos ja suitsusaun

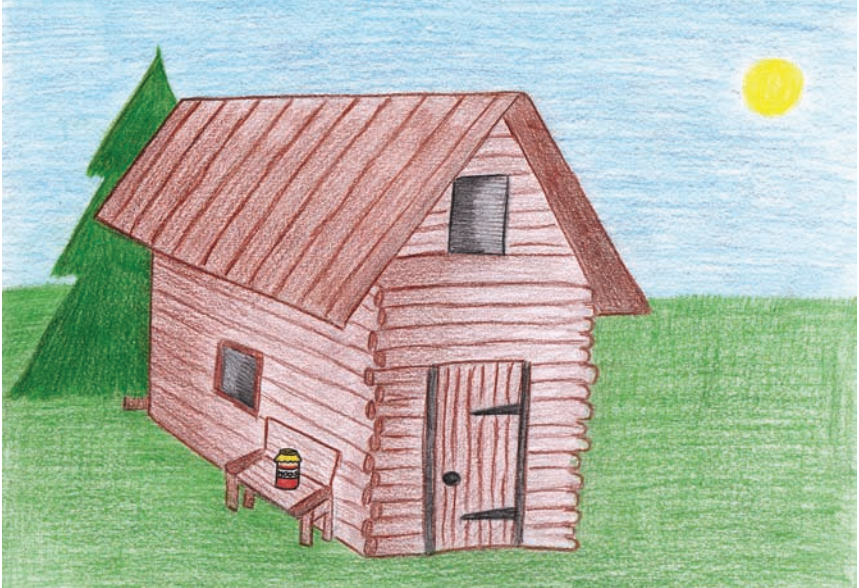
„Aga mis ma siin ikka kekutan,“ arvas ätt lõpuks. „Tulge, lähme aita, ma pakun teile head vaarikamoosi!“ Vana ees, Jõks tema sabas ja lapsed kõige lõpus, jõudsid nad aidani. Raske uks avanes kriuksuga ja nad astusid sisse. Vana võttis riulilt moosipurgi ja naela otsast väikese puulusika.

„Kohe teeme proovi!“ Ta avas purgi, urgitses lusikatäie moosi välja ja pakkus Meelisele.

„Ära söö!“ ütles korraga Jõks.

„Miks siis?“ oli taat üllatunud. „Hea moos ju!“

„Vaata, peremees,“ seletas Jõks, „Mari ja Meelis on pärit

kaugest tulevikust. Kui siin moosi süüa, siis meie aega tagasi minnes on see paarisaja aastane. Ja kui sul on kõhus paarisaja aasta vanune moos, ei või kunagi teada, mis sellega toimuma hakkab.“

„Ahsoo,“ sai vanamees aru. „See võib ju taguotsale haiget teha...“ Ta pani moosi suhu, matsutas mõnuga ja limpsis siis lusika puhtaks.

„Minu taguots jääb vast ikka terveks.“

Lahtise aidaukse vahelt hakkas sisse imbuma suitsu.

„Ahjaa, eit pani sauna kütte. Tahate ehk ehtsas suitsusaunas ära käia?“

Jõks ja lapsed vaatasid üksteisele otsa ning raputasid pead.

„Teine kord, kallid peremees, meil on täna veel väga palju käimist ees.“

„Noh, olgu siis pealegi,“ laiutas ätt käsi. „Tervitage seda tuleviku rahvast meie poolt ka ja astuge ikka vahel läbi!“ Ta jälgis huviga, kuidas lapsed Jõksi kõhukotti ronisid ja vaatas neile kaua järele. Kui külalised olid taeva avarustesse kadunud, istus ta oma maja trepile maha ja mõtles, et on hulluks läinud. Perenaine tuli saunast välja ja mees ütles kokutades:

„Te-te-te-tead, Le-le-leenu, meil kä-käisid teisest ilmast kü-külalised.“ Leenu vaatas vanameest murelikul ilmel, istus ta kõrvale ja võttis õlgade ümbert kinni:

„Sa, vanamees, oled ju täitsa segi pööranud. Ei tohi ikka nii kangeget kalja enam teha.“

Jõks lastega lendas aga juba Tallinna suunas.

Nuttev Juta

„Ma pean teile midagi näitama,“ ütles Jõks salapäraselt ja võttis Endla järve kohale jõudes hoo maha. Vaim laskus alla ja maandus järve kaldal lebava kaheks osaks purunenud kivi kõrvale. Kivi peal istus imekaunis neiu ja nuttis.

„Ta leinab oma kallimat, Endlit,“ rääkis Jõks sosinal „ja tema pisaratest ongi Endla järv tekkinud.“

„Kas ta siis kogu aeg ainult istub siin kivi peal ja nutab?“ küsis Mari.
„Ei,“ vastas Jõks, „vahepeal näitab ta rändlinnuparvedele õiget

teed ja üldse kaitseb Juta kõiki järve linde ja kalu.“

Mari astus Jutale ettevaatlikult lähemale ja neiu jättis korraks nutmise järele.

„Kes sina veel oled?“ küsis ta Mari käest.

„Meie oleme Jõgeva linna lapsed,“ vastas Mari. „See seal on mu sõber Meelis ja see suur läbipaistev on Jõks.“

Nüüd Juta naeratas. See oli väga ilus naeratus.

„Jõksi ma tunnen! Ta käib vahel minuga juttu ajamas ja mind lohutamas. Jõks on väga hea vaim!“ Juta tõusis, läks Jõksi juurde ja tegi talle ühe korraliku kalli. Nüüd tuli hoopis Jõksil pisar silmanurka ja ta kiirustas minekule:

„Ma tulen teinekord läbi, siis räägime pikemalt. Praegu on aeg lapsed koju viia. Näe, päike ka juba päris madalal ja...“

Jutal oli laste külaskäigu üle väga hea meel ja ta lehvitas neile veel kaua järele, kui nad kodu poole lendasid.

Jõks vaatas alla ja ta oli tänase päevaga väga rahul. Kauguses laiusid voored ja all vonkles maantee. Rohelus, metsatukad ja järved, silmapiir ja pilved – kõik see oli nii ilus!

Kui nad lõpuks Jõgeva linnas, kultuurikeskuse ees murule potsatasid, olid kõik kolm kohe jupp aega vait.

„Me peame nüüd koju minema,“ ütles Meelis ja Mari noogutas kinnituseks.

„Ega siis midagi,“ lausus Jõks vaikselt häälel. „Aga homme ikka näeme?“

„Muidugi näeme!“ ütles Mari. „Meil ju terve Jõgevamaa veel üle vaatamata!“

Jõks hõljus oma kuju sisse tagasi ega tundnudki end eriti ausambana. Ta tundis end lihtsalt õnnelikuna.

Kividega kuke vastu

Järgmisel hommikul kükitas Jõks jälle kuuse otsas ja vaatas ringi. Kui lapsed kohale jõudsid, laskus ta alla ja ütles tähtsal toonil:

„Täna tormame Tormasse, sest seal käib üks veider lahing.“ Ta pakkis lapsed oma pauna ja tõusis lendu. Jõgeva linn kahanes jälle pannkoogiks ja silmapiiril sinas Peipsi järv.

„Täna kavatsen ma Peipsini välja lennata,“ rääkis Jõks, „aga enne põikame Tormasse. Tahan teile näidata, kuidas Torma kiriku torni tippu kukk pandi ja mida Vanapagan selle peale tegi.“

„Ma kardan Vanapaganat!“ sosistas Mari.

„Mina ka,“ vastas Meelis ja nad pugesisid sügavamale Jõksi kõhutaskusse, nii et ainult silmad jäid nähtavale.

Nad lendasid üle tuttava Laiuse linnuse ja peagi hakkas paistma Torma kirik. Kaugemal, Kivimurrus, vehkis kätega Vanasarvik ise ja sõimas koledasti. Ta oli väga vihane, et kiriku torni tippu kukk pandi. Kukk oli ju Vanapagana suurim vaenlane, sest tema laulu peale pidi Vanakuri alati pakku jooksuma.

Lõpuks ei osanud Vanapagan enam muud teha, kui korjas kive ja lennutas neid kuke poole. Maaema nägi aga seda kõike pealt ja hõikas iga kord: „Tule minu rüppe!“ Nii potsataski kivid Kõnnu küla lähedale väljale.

Nõnda loopis Vanapagan pool päeva kive, siis oli jaks otsas. Lõi lõpuks käega – kuke vastu ei saa. Ta sülitas ja kadus maa alla. Vanapagana loobitud kive oli täis terve väli Kivimurru ja Torma kiriku vahel.

„Täitsa segane!“ arvas Mari.

„Segane jah,“ oli Meelis nõus.

Jõks maandus nüüd Torma kirikust mitte väga kaugel ühe suure kivi juures, mille külge oli kinnitatud marmorist tahvel kirjaga: „Siin elas C. R. Jakobson 1843–1862“.

„Näete,“ ütles ta, „nii mõnigi Vanapagana visatud kivi läks ikka asja ette ka! Selle külge siin sai näiteks Carl Robert Jakobsoni mälestustahvli panna...“

„Kes see Carl Robert Jakobson on?“ küsis Mari.

„Mitte on, vaid oli. Carl Robert Jakobson oli üle-eelmisel sajandil väga tähtis kirjamees ja õpetaja! Ta töötas siin Torma kihelkonnakoolis ka mõned aastad õpetajana.“

„Ma tean!“ tuli Meelisele meelde. „Tema pilt oli 500-kroonisel rahatähel!“

„Õige,“ vastas Jõks. „Aga kas nüüd vaatame veel ühe suurmehe üle?“

„Vaatame!“ Lapsed olid Jõksiga kohe nõus, sest vaim oli siiani neile ainult põnevaid asju ja inimesi näidanud.

Kalevipoeg ja Lusikasoo

Peipsi järv oli juba nii lähedal, et tundus suuruse poolest merena.

„Kas me Kalevipojale ka tere ütleme?“ küsis Jõks. „Ta on paras-jagu siinsamas Lusikasoo lähedal oma sängis sirakil.“

Enne vastamist piilusid lapsed üle serva. Ja tõepoolest, all norskaski magada ilmatuma suur mees.

Ümberkaudsed kased kaardusid norskamise tuules maani ja metsloomad hoidsid eemale.

„Millest ta nii väsinud on?“ küsisid lapsed.

„Kas te näete,“ rääkis Jõks, „seal eemal soos on üks kõrge luisumoodi kivi püsti, seda kutsutakse Kalevipoja vikatiluisuks. Kui Kalevipoeg seal ühel naisel heina niita aitas, niitis ta oma suure vikatiga kogu soo paljaks.“

Viimaks ütles naine, et Kalevipoeg on liiga palju ära niitnud ja et see ei ole enam üldse tema jagugi. Kalevipoeg vihastas, viskas oma vikatiluisu sohu maha ja läks ise ära. Nõnda see suur luisu moodi kivi sinna soo sisse saigi.“

„Ja nüüd siis Kalevipoeg magab,“ vaatas Mari alla.

„Kuule, Jõks!“ tuli Meelisele vallatu mõte. „Lase mind korraks tema pea juurde maha!“ Jõks tegi nagu kästud. Meelis tõstis maast kuivanud oksa ja suskas selle Kalevipojale ninna. Kalevipoeg tegi

Järg raamatus...